

v Bratislavě,
4. 11. 2024

Věc: Oponentský posudek na disertační práci

Mgr. Tadeáš Vala: *Mezináboženské vztahy na Pyrenejském poloostrově v období reconquisty (11.–13. století)*, Univerzita Pardubice, 2024, 464 str.

Předložená dizertační práce klade za cíl spravovat velice komplexní téma: mezináboženské vztahy na Pyrenejském poloostrově v období *reconquisty*. Je to velice ambiciózním cílem a úspěšné zpracování tohoto náročného tématu vyžaduje důkladné multidisciplinární znalosti z oblastí např. historie, islamologie, komparativní religionistiky, hispanistiky apod., dobrou multilingvální výbavu a v neposlední řadě především schopnost propojit tyto dílčí kvality v ucelenou syntézu. Pro žánr dizertační práci je poněkud atypické a podobné práce se zaměřením na komplexní témata píšou obvykle autoři s dlouhodobou badatelskou praxí. Neméně kolega Vala se pustil do spasování dané rozsáhlé problematiky mladickou vehemencí a snažil se o co nejúplnější rozpracování tématu, o čem vypovídá i samotný rozsah práce v podobě 464 stran. Takovýto „široký výřez“ přináší obrovské množství informací a dat proto oceňuju autorovu snahu a jasnou definici dat, kterou vysvětluje v podkapitole 1.4. Jak tam píše: „vzorky dat a kódy (1.) musí odpovídat výzkumné otázce; (2.) musí být informačně bohaté, tj. musí být adekvátní pro zkoumání výzkumné otázky; (3.) musí být důkladné v tom smyslu, že zahrnují potenciálně zpochybňující nebo upřesňující důkazy, tedy musí hledat a zkoumat potenciálně vyvracející důkazy.“ (str. 38).

Jak to již bylo zdůrazněno práce klade ambiciózní cíle, které jsou ale v úvodu definovány jasně („důkladná analýza, popis, kontextualizace a reinterpretace středověkých mezináboženských vztahů na Pyrenejském poloostrově bez nekritického přebírání konceptů teorií reconquisty a přinesení odlišného pohledu oproti stávajícím a převládajícím způsobům chápání těchto vztahů.“ str. 11). I dílčí cíle práce a vymezení výzkumných otázek jsou

vyjmenování a definování. Je to podobné i se začleněním práce do současného stavu bádání. Autor evidentně byl obeznámen s nejdůležitějšími primárními a aktuálním stavem sekundárních zdrojů (kap. 1.3).

Další (2.) kapitola práce se snaží zasadit do širšího kontextu následnou 3. kap., která je bezesporu hlavní nosní částí doktorské práce. Autor v 2. kap. vysvětluje a definuje islámské koncepte jako *dhimmi*, *ahl al-kitáb* apod., nebo pojmy jako *convivencia* a *reconquista*. Za obzvlášť důležité považují podkapitoly 2.4 a 2.5, které definují a redefinují základní koncepte a konstrukce. I když jak celková práce i tato kapitola je poněkud rozsáhlá (46 str.) nicméně postrádám tam některé chybějící témata, které považují za klíčové pro pochopení celkového kontextu tématu.

Autor sice vysvětluje koncepci a pozice *ahl al-kitáb* a *dhimmi* v islámské tradici, ale již se nevěnuje podrobně zdrojům a povaze koncepte náboženské tolerance v islámu. Co se týče tolerance, v tomto případě „snášlivosti“ lidí s odlišným náboženským vyznáním v muslimském a evropském prostředí, tento postoj se vyvíjel rozdílnými cestami. Náboženská tolerance v islámském kontextu má náboženské základy zakořeněné v učení Koránu a podpořené praxí proroka Muhamada (např. privilegia mnichům z kláštera svaté Kateřiny na Sinaji udělené prorokem) nebo chalífů (tzv. Umarova záruka, kterou dostali křesťanští obyvatelé Jeruzaléma po dobytí města muslimy). Samozřejmě by se našly příklady, kdy se muslimský svět choval k představitelům těchto náboženských komunit netolerantně, ale důvody byly většinou spíše politické, ekonomické než náboženské. K násilné islamizaci docházelo jen zřídka, například v případě některých „modloslužebníků“ na Arabském poloostrově nebo na Kavkaze a později v Indii a Střední Asii. Západní pojetí tolerance není na rozdíl od muslimského v podstatě náboženské (křesťanské), ale občanské/civilní, a jeho vývoj úzce souvisí s nástupem osvícenství i s procesem sekularizace. Tento asymetrický vztah dost výrazně určoval vzájemné vztah mezi muslimy a křesťany a platilo to zejména v tzv. oblastí kontaktu. Je příznačné, že mnozí západní cestovatelé středověku, kteří byli přímými svědky postavení křesťanských komunit v muslimském prostředí tento stav nedokázali vysvětlit. Typickým příkladem byl největší evropský cestovatel středověku, Benátčan Marco Polo. Tento světoběžník své doby se při zprávě o tom, že např. v muslimském Bagdádu žijí křesťané pokojně a bez pronásledování, musel uchýlit k vyprávění o zázraku, místo aby přijal racionální vysvětlení skutečnosti, že i islám dokáže být tolerantním.

Dále považuji za nedostatek absenci vysvětlení vývoje západní historické recepce islámu. Jde o notoricky známou, ale pro některé čtenáře textu možno novou diskusi mezi historiky, orientalisty a společenskými vědci o povaze muslimsko-křesťanských vztahů. Slovy Erica Durstelera¹ je otázkou, zda hovoříme o oblastech „rozdělených mezi bitevní pole“, nebo o těch, které stojí „v poli střetů a interakcí“. V historiografii dodnes existují dva antagonistické pohledy na tuto problematiku: konfrontace a spolupráce.

První zformuloval v r. 1937 belgický historik Henri Pirenne. Jeho teze spočívala v tom, že jednotu Středomoří pod vládou Římské říše neukončil vpád germánských kmenů a pád říše, ale až nástup a expanze islámu v 7. stol.. V důsledku přítomnosti muslimů v oblasti byl křesťanský Západ izolován od území pod islámskou nadvládou, čímž vznikla nepřekročitelná hranice rozdělující dva diametrálně odlišné světy. Tato teorie vyvolala mnoho diskusí a kontroverzí, ale své zastánce má i dnes. Nejvýznamnějším představitelem tohoto přístupu byl britsko-americký orientalista Bernard Lewis, který Pirennovu tezi aplikoval obecně na vztah mezi islámským a západním (žido)křesťanským světem. Lewis považuje islám a muslimskou kulturu za statické, neměnné a nereagující na změny. Přitom ale systematicky ignoruje geografickou, etnickou, náboženskou a kulturní rozmanitost území pod muslimskými vládci a říšemi a ani se neobtěžuje zabývat historickými, náboženskými a kulturními proměnami, kterými islámský svět prošel. Lewis dále tvrdí, že příčiny „zaostalosti“ muslimských společností je třeba hledat nikoli ve vnějších impulsech, jako je kolonialismus nebo imperialismus, ale v takových vnitroislámských faktorech, jako je „bigotnost“ a „odmítáním jakýchkoliv změn“ ze strany samotných muslimských komunit. Toto esencialistické chápání islámu, považující kulturu a jednání vyznavačů tohoto náboženství za homogenní a ahistorické dodnes určuje západní vědecké, politické a společenské vnímání muslimů. Někteří západní historikové se s tímto přístupem ztotožnili a na základě toho ve svých pracích o muslimsko-křesťanských vztazích zdůrazňovali „svatou válku“ a konfrontaci.

Druhou tezi o propojení islámského a křesťanského světa nejlépe reprezentuje francouzský historik Fernard Braudel. Ten interakci mezi Západem a Východem vnímá především jako vzájemnou výměnu a spolupráci. Součástí historického příběhu jsou samozřejmě i konflikty, ale Braudel tvrdí, že v oblasti Středomoří (a také v jiných styčných

¹ DURSTELER, Eric R. „On Bazars and Battlefields: Recent Scholarship on Mediterranean Cultural Contacts“. In: *Journal of Early Modern History*, 15 (2011), 414.

bodech) neexistuje jedna pevná a nepřekročitelná hranice mezi křesťanskou a muslimskou sférou vlivu vymezená náboženstvím a determinovaná konfliktem. Samozřejmě existují hranice politické, kulturní, ekonomické, geografické atd., ale jsou jich stovky, nikoliv jedna.

Vysvětlení těchto koncepcí – kterými kolega Vala je bezesporu dostatečně obeznámen - by přispělo k tomu, aby čtenáři viděli problematiku v komplexnější podobě, neboli širším rámci a k jejich lepšímu pochopení samotného tématu, který je podrobně představený ve 3. kap. dizertační práce. S tím že jsem islamologem a odborníkem zejména na současný Blízký východ a nikoliv hispanista nebo specialista na dějiny Pyrenejského poloostrova právě obsah této zásadní kapitoly nedokážu do detailů hodnotit. Jsem jsi ale, že se toho s velkou vehemencí zmocnili další oponenti této práce. Nicméně nevidím tam nějaké zásadní věcné nedostatky nebo chyby.

Pokud jde o závěry práce ti považuji za adekvátní a odpovídající na v úvodu práce stanovené výzkumní otázky. Autor výstižně ukazuje, jako určité koncepce např. *convivencia* a *reconquista* jsou často interpretovány nikoliv věcně na základě historických skutečností, ale ideologicky podle politických a jiných preferencí aby místo „skutečných dějin“ se stali základními stavebními kameny „národních mytologií“. Platí to přesto, že Vala během své argumentace opomenul některé významné historická příklady. Uvedl bych na to dvě příklady. Když autor disertační práce kritizuje koncepci některých historiků o interpretace situace v al-Andalus jako „unikátní“ neuvádí jeden z nejlepších příkladů dlouhodobého soužití muslimské minorit s křesťanskou majoritou v Evropě, kterým je Uherské království v období 9.-14. stol. Zás když píše o pluralitě náboženských skupin a komunit ve východním Středomoří opomíná vyjmenovat italské komunity, představitele tzv. obchodnických námořnických městských republik. Přítomnost italských kolonií totiž v této oblasti nezačíná Janovem nebo Benátky, ale již kupeckou sítí měst jako např. Amalfi, Gaeta, Ancona, Noli nebo Pisa.

Pokud jde o formální požadavky předložený text splňuje nároky kladené na podobné typy závěrečných prací. Psaní arabských a jiných cizích výrazů kurzívou je sice místy nejednotné, ale jejich transkripce je celkem přesná a správná. Abstrakty, klíčová slova atd. jsou taky v pořádku. Autor používá poměrně netradiční členění pro svou rozsáhlou (celkem 30 str.) bibliografii, což mírně stěžuje orientaci čtenáře v textu.

Výhrady a kritické poznámky, uvedené v tomto posudku majú jenom dílčí charakter a predloženou disertačnú prácu Mgr. Tadeáša Valu považujú za prínosný a originálny príspevek ke zkoumání dané problematiky a doporučujú k obhajobě.

